

Kitabiyat

Kazım Doğan Dirik, *Atatürk'ün İzinde Vali Paşa Kazım Dirik, Bandırma Vapurundan Halkın Kalbine*, Gürer yay., İstanbul, 2008, 1.baskı,16x24 cm.,507 s.

Özet

Bazen bir ad çok şeyler ifade edebilir. Kâzım Dirik'te böylesine adlarla dolu Türk tarihinde yeri olan önemli bir yüzdür. O, Ulusal Mücadele, İzmir ve Edirne kentleri ve birçok kültürel konu açısından çok şeyler ifade eder.

Araştırmacılara düşen bu adlarla ilgili bilgileri olabildiğince fazla, kamuoyunun hizmetine sunmaktır. Kâzım Dirik'in biyografisi, torunu K. Doğan Dirik tarafından kaleme alınmış, yetkin bir eserdir. Torununun başardığı bu iş sayesinde Türk tarihinin önemli yüzlerinden biri hakkında değerli bilgiler ortaya çıkarılmıştır.

Anahtar Kelimeler: *Kâzım Dirik, İzmir, Ulusal Savaş, Trakya Genel Müfettişliği.*

Abstract

At times, a name can mean a lot. Kazım Dirik is such a character in Turkish history, which is packed with such names. He means a lot for the National War, for provinces such as İzmir and Edirne and for a variety of cultural topics.

As for the researchers, they should provide information regarding these names for the use of the society. The biography of Kazım Dirik is a well-established piece that has been written by his grandson, K. Dogan Dirik. Thanks to his grandson's achievement, some valuable information has been brought to light considering this important personality of Turkish history.

Key Words: *Kazım Dirik, İzmir, National War, Thrace General Inspector.*

Bir ulusu oluşturan nitelikler, O ulusun zor zamanlarında gösterdiği tepkimelerle anlam kazanır. Türk Ulusal Savaşı da Türk ulusunun olumlu niteliklerini ortaya çıkaran tarihsel bir süreçtir.

Birinci Dünya Savaşı sonrası gerçekleşen işgaller karşısında, yurdunu kaybetme tehlikesiyle baş başa kalan Türk ulusu, bu zorlu süreçten geçerken, tarihe birçok kahraman çıkarmıştır. Şüphe yok ki bu kahramanların en önemlisi Mustafa Kemal olmakla birlikte kendisiyle hareket eden diğer isimleri de unutmamak gerekir. İncelediğimiz eserin konusunu oluşturan Kâzım Dirik'te bu isimlerden biridir.

“Atatürk’ün İzinde Vali Paşa Kâzım Dirik, Bandırma Vapurundan Halkın Kalbine” isimli eser, Albay Kâzım Dirik’in biyografisini oluşturmaktadır. Gürer yayınları tarafından 2008 Nisan’ında piyasaya sürülen eser, Kâzım Dirik’in torunu, Kâzım Doğan Dirik tarafından kaleme alınmıştır.

Kâzım Dirik’i böylesine önemli kılan olaylar bütünü, O’nun Mustafa Kemal’le birlikte Samsun’a gitmesiyle başlamıştır. 19 Mayıs 1919 tarihinde Samsun’a ayak basan Kâzım Dirik, Mustafa Kemal’in karargâhında kurmay başkanıdır. 1881 tarihinde Manastır’da doğan Dirik, kurmay okulunu bitirip yüzbaşı olarak orduda görev almasıyla başlayan ve korgeneralliğe kadar uzanan bir öyküye sahiptir. Dirik, ilk önemli görevini 1912 Kasım’ında Balkan Savaşı’nda binbaşı olarak gerçekleştirmiştir. Birinci Dünya Savaşı’nda Filistin-Sina Cephesi’nde Şam Orduları Menzil Müfettişi olarak görev yapan Dirik, bu görevinde albaylığa yükseldiğinde (1916) henüz 36 yaşındadır. 1917 sonbaharında 7. Tümen Komutanı olarak görev yapmış, 1918 Ocağı’nda da Yıldırım Orduları Grubu’nda Kudüs-Yafa-Şeria Savaşlarına katılmıştır. 1918 yazında gerçekleşen Kuzey Kafkasya ve İran harekâtında, Doğu Orduları Başmenzil Müfettişliği yapmıştır. Osmanlı Devleti’nin Birinci Dünya Savaşı’ndaki yenilgisiyle beraber İstanbul’a dönmüş ve her onurlu Türk subayı gibi yaşanan günlerin üzüntüsünü yüreğinde hissetmiştir.

O’nun tarihi bir kişilik oluşuna etki eden olay, Mustafa Kemal’in Samsun’a ordu müfettişi olarak görevlendirilmesidir. Eserde belirtildiğine göre, bu görev için hazırlıklar yapan Mustafa Kemal, yaveri Cevat Abbas (Gürer) Bey’e; “*Cevat, şimdi beni anlayan ve bana samimiyetle bağlanacak ve işten ziyade maksadıma hadim (yardımcı) olacak kabiliyette bir yaver ve birkaç emir zabiti ve mülbak (karargâha bağlı zabitler) bul*” dediğinde Albay Kâzım Bey de bu tarihi kadro içerisindeki yerini alacaktır. Ancak bu birliktelik hiçte kolay gerçekleşmemiştir. Mustafa Kemal’in, Albay Kâzım’a söylediklerine bakılırsa Harbiye Nezareti (Bakanlığı) Müfettişlik kadrosunu kendisi tayin etmek isterken O, Harbiye Nezareti Başkanı Cevat Çobanlı Paşa vasıtasıyla kendisini güç bela seçtirebilmiştir. Bu olay Mustafa Kemal’in Albay Dirik’e olan güvenini gösteren önemli bir örnektir.

Mustafa Kemal’in, Kazım Bey’e yaptığı kurmay albaylık teklifi nasıl gerçekleşmiştir. Bunu da eserde belirtildiği şekliyle, Kâzım Dirik’in ağzından dinleyelim; “*Mustafa Kemal, evime yaptığı ziyarette Anadolu’ya geçeceğini ve beni Erkân Harbiye Reisi (Kurmay Başkanı) olarak görmek istediğini söyledi. Benim için büyük şereftir, emrinizdeyim’ cevabım karşısında çocuklarımın ve ailemin olduğunu, onlara kötü bir anı bırakabilme ihtimalini göze alıp almayacağımı sordu. Bende kendisine, ‘Bugün neyimiz kaldı ki Paşam? Yarının ümidine sarılarak, yurt için çalışmak yolunda sizin emrinizde sizinle beraber bulunmak şerefi her şeyin üstündedir’ diye cevap verdim*”.

Eser, sekiz bölümden oluşmuş ve birinci bölümü, Kâzım Dirik’in askerlik hayatına ayrılmıştır. Burada Dirik’in askerlik hayatının ilk yıllarından Balkan Savaşları’na, Mustafa Kemal’in emrinde geçen Kurmay Albaylığı görevinden Erzurum Müstahkem Mevkii Komutanlığı’na (vali vekilliği) kadar geçen süreç işlenmiştir. Ulusal savaşın kongreler dönemi ile ilgili, Dirik’in anılarına dayanan özel bilgilere rastlanmaktadır.

İkinci bölüm, Kâzım Dirik'in İzmir Valiliği'ne kadar geçen süreci anlatmaktadır. 22 Ekim 1920 tarihinde TBMM adına Tiflis elçiliği, Batum'un alınışından sonra buradaki valilik görevi, sonraki yıllarda üstleneceği Bitlis Valiliği ve Şeyh Sait İsyanı'na dair bilgiler bu bölümün kapsamı içerisinde verilmiştir.

Kâzım Dirik'in İzmir valiliği dönemini ele alan üçüncü bölüm içerisinde en önemli olay, Mustafa Kemal'e yönelik gerçekleşen "İzmir Suikastı"dır. Bulunduğu görevin zorluğu dışında, anlaşıldığına göre bu olay Dirik'i çok üzmüştür. Çünkü suikastı düzenleyen kadrodan birçoğu kendisinin eski dostlarıdır. Onların infazında görev alacağı sırada oğluna nasihati anlamlıdır; "Oğlum; birazdan, görevim gereği büyük Atatürk'e suikast girişiminden dolayı hüküm giymiş bazı çok eski dostlarının idamının infaz edilmişinde bulunmak üzere gitmek mecburiyetindeyim. Arkadaşlarının bu çok acı durumu, siyasi görüş ve kişisel hırslarının neticesinde ve içine düştükleri açmazların sonucudur. Sana tavsiyem ve vasiyetim, hayatının hiçbir döneminde politikanın oynacağı olmamandır".

1930'lu yıllarda Dirik, bugün dünyaca büyük bir öneme sahip olan İzmir Fuarı'nın, gelişmesinde payının olduğunu anımsamak gerekir. 9 Eylül Sergisi olarak kurulan İzmir Fuarı'nın kurulmasına büyük katkılar sağlamıştır. Bu büyük olay, O'nun İzmir şehrini geliştirme adına giriştiği arayışlardan birinde sonuçlanmıştır. Bu sonuç; "9 Eylül Sergisi" adında bir serginin düzenlenmesidir. 1927 Nisanı'nda Vali Dirik öncülüğünde gerçekleşen ve Ticaret Odası Başkanı Balcızade Hakkı, Belediye Başkanı Aziz (Akyürek), Borsa Komiseri Kemalettin, Ticaret Müdürü Ziya, gibi şehrin ileri gelenlerinin katıldıkları toplantıda bir sergi düzenleme kurulu oluşturulmuştur. 1927 Mayıs'ındaki bir toplantıda "9 Eylül Sergisi" Eylül ayında düzenlenmesi, her yıl açılması ve önce ulusal sonrasında da uluslararası olarak gerçekleştirilmesi kararı alınınca artık Uluslararası İzmir Fuarı'nın tohumları serpilmiştir.

Dirik'in Trakya Genel Müfettişliği dönemine ayrılan dördüncü bölüm, dönem ve coğrafyaya özgü bilgiler içermesi açısından hayli değer taşımaktadır.

Beşinci bölüm, Dirik'in öncülük ettiği, köycülük hareketleri, kooperatifçiliği geliştirme çabaları, Millet Mektepleri, Türk Hava Kurumu'na katkıları gibi konulara ayrılmıştır. Böylesine değişik konularda verdiği hizmetler bile Dirik'in çok yönlü ve entelektüel kişiliğini ortaya koymaktadır. Bir dönem hayvan neslinin ıslahı çalışmaları içerisindeyken bir başkasında Turing ve Otomobil Kurumu'nun gelişimine yaptığı katkılar görülmektedir. Dirik, İzmir Milli Kütüphanesi'ne, bugün hizmet verdiği binayı kazandırdığında ise acaba bir gün torununun, O'nun biyografisiyle ilgili bir eser yazmak isteyeceğini ve buradan yararlanacağını tahmin etmekte miydi?

Altıncı bölüm, Dirik'in ailesine ayrılmıştır. Şüphesiz bu tür biyografilerde, kişinin hizmet ve yapıtlarıyla birlikte, O'nun özel hayatına dair bilgilere de yer verilmelidir. Yazar da bu ilkeyi gözden kaçırmamış, bunu gerçekleştirirken ailenin içinden biri olma avantajını kullanmıştır. Dirik'le ilgili birçok anıyı böylelikle öğrenebiliyoruz. Bunlardan bir tanesinde, Kâzım Dirik'in oğlu ve yazarın babası ile annesinin düğünlerinin, Gazi'nin vefatı üzerine bir yıl süreyle ertelendiğini görmekteyiz.

Yedinci bölümde yer alan “*Son Söğ*” kısmı, yazarın Kâzım Dirik’i, ortaya koyduğu eser sayesinde tanıtmaya gayretinin nedenlerini içermektedir. Yazar’a göre Dirik, dedesi olmanın ötesinde Türk tarihinin önemli simalarından biridir. Yazarın ortaya koyduğu bir itiraf ise, bu tür eserlerin önemini bir hayli vurgulamaktadır; “*İtiraf etmeliyim ki, bu kitabı kaleme alıncaya kadar Kâzım Paşa’yı ben de pek tanımyormuşum. Bir ölçüde de olsa başarabilmişsem, ne mutlu bana*”.

Sekizinci bölüm, ekler kısımlarına ayrılmıştır. Eserin yazarı Kâzım Doğan Dirik, biyografisini işlediği Kâzım Dirik’in torunu olmanın avantajını, eserinde kullandığı orijinal belgelerle göstermiştir. Eseri önemli kılan da işte budur. Yazar Dirik, aile albümünden ve arşivinden kalma birçok belgeyi bu eserde değerlendirerek önemli bir yapıt ortaya çıkarmıştır. Sekizinci kısımda yer bulan bu önemli bilgiler arasında; Dirik’in Gürcistan elçisi iken kaleme aldığı bazı belgeler, İzmir Valiliği sırasında aldığı takdimeler ve Trakya Genel Müfettişliği dönemindeki bazı yazışmalar yer almaktadır.

Aslında bir mimar olmakla birlikte, yazarın zor bir eserin altından başarıyla kalktığını belirtmemiz gerekir. Kendisine büyük katkı sağlayan aile arşivinin yanı sıra birçok gazeteyi incelemiş, eseri değerlendirmiştir. Bu çalışmalar, yazarın eserin yazımına ne derece önem verdiğini ve titiz bir ürün ortaya koyduğunu göstermektedir. Tabii bunu başarırken bazı akademisyenlerden de yardım görmüştür. Aynı zamanda Osmanlıca metinlerin çevirisini de gerçekleştiren Doç. Dr. Kemal Arı, oluşturduğu bir tarihçi grubuyla birlikte gazete koleksiyonlarının incelenmesinde de katkı sağlamıştır.

Eserde dikkat çekici bir diğer nokta, Cumhuriyet Gazetesi Yazarı Alev Coşkun’un Kâzım Dirik’le ilgili yazdığı makaledir. Aynı zamanda Prof. Dr. Ergün Aybars da eserle ilgili görüşlerini bir yazıyla belirtmiştir. Aybars’ın bu yazısında belirttiği; “...*Türkiye tarihinde rol oynayan böylesine önemli kişiliklerin, biyografik özelliklerinin ve gerçekleştirdikleri önemli işlerin bilinmesi, tarih çalışmaları açısından çok gereklidir*” ifadesi eserin önemine vurgu yapar. Gerçekten de günümüzde biyografi çalışmalarının yetersizliği bilinmektedir. Eser, bu yönde bir eksikliği de kapatmaktadır.

Torunu K. Doğan Dirik tarafından kaleme alınan Kâzım Dirik biyografisi, O’nun taşıdığı tarihi değer nedeniyle sıradan bir biyografi olmanın ötesine geçmiştir. Dirik, Balkan Savaşları, Birinci Dünya Savaşı ve Milli Mücadele’de önemli görevler üstlenmiştir. İzmir Valiliği ve Trakya Genel Müfettişliği yapmıştır. Birçok kültürel hizmetin hayata geçmesine yardımcı olmuş, sayısız eserler yaptırmıştır. Doğan Dirik, bu önemli eseri kaleme almakla, toplumun belleğine bir iz düşmüştür. Dileğimiz, bu tip eserlerin daha çok ortaya çıkması yönündedir.

Umut KARABULUT*

* Dr., İnönü Üniversitesi (Malatya), (umutkarabulut@windowslive.com).